

- ² Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці / О. Коляструк // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 174–184.
- ³ Безгин В.Б. Крестьянская повседневность (традиции конца XIX – начала XX века) / В.Б. Безгин. – М.-Тамбов, 2004. – 304 с.
- ⁴ Лотман Ю. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века) / Ю. Лотман. – Спб., 1994.
- ⁵ Герасимова М.С. Повсякденне життя населення Донбасу в 1945–1953.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» / М.С. Герасимова. – Донецьк, 2007. – 16 с.
- ⁶ Памятная книжка Черниговской губернии на 1862 г. – Чернигов, 1862. – С. 3.
- ⁷ Памятная книжка Черниговской губернии на 1862 г. – Чернигов, 1862. – С. 3–5.
- ⁸ О времени и производстве операций в Черниговской почтово-телеграфной конторе // Календарь Черниговской губернии на 1910 г. – Чернигов, 1909. – С. 98.
- ⁹ Черниговская памятка. Справочная книжка на 1898–99 год. – Чернигов, 1898. – С. 81.
- ¹⁰ Безгин В.Б. Крестьянская повседневность (традиции конца XIX – начала XX века) / В.Б. Безгин. – М.-Тамбов, 2004. – 304 с.
- ¹¹ Держархів Чернігівської області. – Ф. Р-1275. Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 23–26.
- ¹² Там же. – С. 26.
- ¹³ Черниговские губернские ведомости. – № 1843. – № 28. – С. 401.
- ¹⁴ Черниговские губернские ведомости. – № 1843. – № 27. – С. 393.
- ¹⁵ Черниговские губернские ведомости. – № 1850. – № 47. – С. 431.
- ¹⁶ Чернигов // Черниговские губернские ведомости. – № 1856. – № 40. – Часть неофициальная. – С. 313–314.
- ¹⁷ Черниговские губернские ведомости. – № 1895. – № 324. – Часть неофициальная. – С. 4.
- ¹⁸ Внутренние известия // Черниговские губернские ведомости. – № 1865 – № 18. – Часть неофициальная. – С. 39.
- ¹⁹ Пребывание в Чернигове Императора Александра II и Императрицы Марии Александровны // Черниговские губернские ведомости. – № 1896. – № 822. – С. 1.
- ²⁰ Там же. – С. 1.
- ²¹ Держархів Чернігівської області. – Ф. 127. – Оп. 8. – Спр. 236. – Арк. 21.
- ²² Там же. – арк. 21.
- ²³ Там же. – арк. 21.
- ²⁴ Городские вести // Черниговские губернские ведомости. – 1850. – № 12. – С. 109–110.
- ²⁵ Верзилов А.В. Черниговский ночлежный приют Чернигов, 1901. – С. 7–8.

Роман Панасюк (Київ)

Агітаційна діяльність УНС та її вплив на настрої українського населення (1918 р.)

У період гетьманату П.Скоропадського, 1918 року, значно прискорились державотворчі процеси та продовжувалась політизація суспільства. У цей час у середовищі українських політичних партій, переважно соціалістичного спрямування, поширилися об'єднавчі тенденції для координації дій у боротьбі за повернення втраченої влади. Внаслідок чого було утворено Український національний союз (далі УНС). В основу його суспільно-політичної діяльності була покладена ідея перетворення Союзу на Національний фронт, навколо якого мали об'єднатися всі опозиційні сили. УНС, будучи легальним опозиційним об'єднанням, постійно виступав із критикою дій нової влади та намагався дискредитувати гетьманат в очах українського народу. Лідери УНС намагались створити в суспільстві образ Союзу як основного виразника інтересів українства. Тому агітація серед населення посідала важливе місце в його діяльності.

Об'єкт дослідження – агітація УНС в 1918 році. Предметом дослідження є форми і методи агітації Союзу та її вплив на тогочасне суспільство. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі публікацій в тогочасній пресі, збережених агітаційних матеріалах та спогадах сучасників дослідити повсякденну діяльність УНС.

Найбільший внесок у дослідження Союзу зроблено сучасною українською історіографією. З історії даного періоду видано ряд узагальнюючих праць¹. В останні роки намітилась тенденція до вивчення історії тогочасних українських партій. Зокрема вийшли монографії О. Любовець та В. Стрільця². Безпосередньо УНС присвячено публікації О. Бойка, в яких детально аналізуються офіційна політика Союзу³.

У вище згаданих працях увага зосереджена на політичній діяльності УНС, проте питання проведення Союзом повсякденної агітації серед населення досліджене недостатньо.

Агітаційна робота відбувалась на двох рівнях. Перший – це діяльність центрального київського осередку УНС, що оприлюднював різноманітні заяви, відозви, протести, тематика яких стосувалась проблем загальнодержавного життя: питання державної мови, українізації діючого кабінету міністрів, проведення Національного конгресу тощо.

Другий рівень – суспільно-політична та агітаційна діяльність мережі місцевих філій. Адже відразу після утворення УНС було взято курс на розширення географії нового об'єднання. Керівники Союзу розуміли, що без розгалуженої мережі регіональних представництв, організація може стати черговим міжпартійним об'єднанням, вплив якого поширювався не далі м. Києва, тим самим повторити долю свого прямого попередника Українського Національно-Державного Союзу. «Ми мусимо дбати про те, щоб ні одно місто, містечко, село, ні один куточок, загроженої, оточеної ворогами України не лишався не з'єднаним в цю всенациональну організацію», – так сформулював завдання УНС Володимир Винниченко⁴. Філії інформували місцеве населення про діяльність центрального осередку УНС. Але їх діяльність не обмежувалася дублюванням та розповсюдженням офіційних документів Союзу, вони також займались вирішенням місцевих проблем.

Агітаційна діяльність УНС була направлена на здобуття підтримки різних верств суспільства. Завдяки входженню до складу Союзу Селянської Спілки та УПСР вдалось налагодити більш-менш ефективну діяльність серед українського селянства, котре підтримувало ідею соціалізації землі. У той час як на робітників Союз впливу практично не мав, хоча окремі з них були його активними прихильниками⁵. Крім того Союз підтримувала значна частина вітчизняної інтелігенції, вважаючи його дійсним захисником інтересів українського руху.

Основним засобом розповсюдження інформації були газети. Тому члени УНС намагались дискредитувати режим, публікуючи в пресі критичні матеріали на адресу гетьманату. Діяльність Союзу досить детально висвітлювалась у кількох українських виданнях. Зокрема, у щоденній «Робітничій газеті», яка видавалась як орган центрального комітету УСДРП. Сама газета виходила друком у Києві, Вінниці, Кам'янці-Подільському. На сторінках часопису «Нова Рада», офіційного видання УПСФ, розміщувалися статті лідерів Українського національного союзу. Крім того, деякі філії УНС змогли випускати власні видання, зокрема: «Васильківські вісті» (Васильків), «Республіканські вісті» (Вінниця).

Метою критики була політика гетьмана та його уряду. Але найбільша увага приділялась питанням української освіти, культури та мови. Закиди партій не завжди були об'єктивними, ігнорувалися деякі очевидні успіхи діяльності гетьмана у вирішенні цих проблем.

Зрештою, сам П. Скоропадський визнав: «Помилка була та, що населення було зовсім не освідомлене про наміри й заходи уряду ... не було пропаганди ні нашої провідної ідеї, ні праці уряду. Про все це громадянство довідувалося від наших політичних противників, – звичайно у відповідному освітленні»⁶.

Чисельні мітинги та маніфестації не були санкціоновані владою, тому для проведення агітації використовувалися різноманітні зібрання та культурні заходи, що організовувалися місцевими «Просвітами». Адже президії місцевих філій формувались, як правило, із представників української інтелігенції. Гетьман неодноразово отримував доповідні записки інформаторів особливого відділу про агітаційну діяльність. З огляду на такий розвиток подій, місцеві старости часто перешкоджали чи контролювали проведення подібних заходів. Наприклад, Подільський губернський староста С. Кисельов видав спеціальний обіжчик, в якому «Просвіти» зобов'язувалися за кілька днів до запланованих заходів повідомити старосту чи керівника Державної варті про місце і час їх проведення. Таким чином, останні мали змогу направити співробітника Державної варті для спостереження за заходами «Просвіт»⁷. Втручання у справи просвіт настроїло їх представників проти політики П.Скоропадського. Як наслідок, незважаючи на те, що гетьман опікувався українською освітою (за його правління було відкрито два університети, засновано академію наук, відкрито багато гімназій та шкіл), переважна частина нашої інтелігенції підтримувала політику Українського національного союзу.

Використання різноманітних зібрань з агітаційною метою було більш характерним для великих міст і містечок. Водночас у сільській місцевості діяли окремі агітатори, котрі були членами філій УНС чи представниками регіональних партійних осередків. «У сучасний момент зайняті особні агітатори з сторонників Старої Ради, котрі одержують керуючи показання від

представників, як наприклад: Винниченко, Петлюра та ін.»– так описували їх діяльність агенти Державної варти⁸.

Іншим напрямком агітації був друк і розповсюдження різноманітних листівок, який набув поширення під час антигетьманського повстання Директорії УНР. Очевидці подій та співробітники Державної варти неодноразово відзначали розповсюдження листівок та розклеювання плакатів із закликами до повстання, наказами Директорії, заявами УНС тощо.

Агітація УНС вплинула на погіршення ставлення селян до режиму П.Скоропадського. У доповіді співробітників таємної поліції гетьмана зазначалося: «Агитация эта ведется в двух направлениях: против немецких войск и против войск гетьмана, причем за последние две недели по общим отзывам людей, сохранивших связь с деревней, настроение крестьян под давлением этой агитации резко изменилось к худшему...»⁹.

Отже, агітаційна діяльність УНС відбувалася на рівні центрального осередку в Києві і на рівні місцевих філій у регіонах. Її завданням була спроба дискредитації гетьманського режиму в очах суспільства з метою підготовки ґрунту для антигетьманського повстання. Засобами агітації були розповсюдження листівок і використання зборів просвіт у пропагандистській діяльності. Агітаційна діяльність вплинула на погіршення ставлення до діяльності П. Скоропадського селян, а також української інтелігенції, яка в подальшому підтримала створення Директорії.

¹ Солдатенко С.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К.: Либідь, 1996. – 975 с.; Рубльов О., Реєнт О. Українські визвольні змагання. – К.: Альтернативи, 1999. – 320 с.

² Стрілець В.В. Українська радикально-демократична партія: витоки, еволюція, діяльність (кінець ХІХ – 1939 рік): Монографія. – К., 2002 – 460 с.; Любовець О.М. Українські політичні партії й політичні альтернативи 1917–1920 р. Монографія. – К.: Основа, 2005. – 311 с.

³ Бойко О. Український Національний Союз і організація протигетьманського повстання. // Український історичний журнал. – 1999. – № 3.

⁴ Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції (березень 1917 – грудень 1919 р.). В 3-х томах. – К., 1990. – Т.ІІІ.– С. 82.

⁵ ЦДАВО. – Ф.1216. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 666 зв.

⁶ Солуха П. Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського. – Б. м.: Хутір діда Петра, 1973. – С. 256.

⁷ ЦДАВО. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 151.

⁸ ЦДАВО. – Ф. 1216. – Оп.1. – Спр. 75. – Арк. 59.

⁹ ЦДАГО. – Ф. 5. – Оп.1. – Спр. 103. – Арк. 51.

Олександр Даниленко (Київ)

Українська радянська дипломатія 1920-х рр.: умови функціонування та повсякденність

Історія радянської дипломатії достатньо широко представлена в історичній літературі, а також у тематичних збірниках документів. Міжнародні відносини були і залишаються актуальною науковою проблемою, про що свідчить наявність монографій, брошур, збірників, дисертацій, документальних тематичних видань. Вони виходили протягом 1920-х рр.¹, меншою мірою в 1930-х рр.², а також у 50–80-х рр., вирізняючись науковими історіографічними школами та проблемно-тематичними напрямками³. На сьогодні більшість сучасних дослідників використовує теоретичний тандем «радянсько-американські», «радянсько-німецькі», «радянсько-польські» відносини тощо⁴. Спостерігається також заміна терміну «радянсько» на етнополітичну складову «українсько»⁵.

Сучасна українська історіографія використовує формулювання «українська дипломатія», «дипломатія України» принагідно до ХХ століття⁶. Логічним та історично обґрунтованим, на моє переконання, є термін «українська радянська дипломатія». Він не викликає сумніву стосовно 1919–1923 рр., у хронологічних рамках якого діяв Народний Комісаріат Закордонних Справ УСРР, тобто фактичний та юридичний суб'єкт міжнародних відносин. Його ліквідація після конституційного оформлення унітарної радянської держави влітку-восени 1923 р. суттєво вплинула на міжнародний статус радянської України, організаційно та функціонально трансформувала її урядові структури через узаконення політично-адміністративного інституту уповноважених від союзних наркоматів